

УДК 327(497.1:495)"1974"
341.76(497.11:495)"1974"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2026.1.mil.267-296>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 27. 12. 2025.

Прихваћен/Accepted: 14. 4. 2026.

Александар В. МИЛЕТИЋ

Институт за новију историју Србије

samiletic82@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5801-3718

Милан МИЛЕНКОВИЋ

Институт за новију историју Србије

milanmilenkovic2@gmail.com

ORCID: 0009-0000-0041-8798

Посета Савезног секретара за иностране послове СФРЈ

Милоша Минића Грчкој, децембра 1974. године*

АПСТРАКТ: Рад обрађује званичну посету југословенског Савезног секретара за иностране послове Милоша Минића Грчкој, децембра 1974, другу по реду након пада режима војне хунте у Атини и прву након грчког референдума о унутрашњем уређењу. Овај, до сада у историјској науци недовољно третиран догађај, анализиран је у контексту ондашње међународне и регионалне политике, као и светлу југословенско-грчких односа у деценијама после Другог светског рата. У чланку су разрађени сви аспекти посете, од позадине до одјека у јавности. Истраживање је највећим делом урађено на основу необјављених изво-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години бр. 451-03-136/2025-03/200016, као и резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години бр. 451-03-136/2025-03/200016.

ра који се чувају у Дипломатском архиву Министарства спољних послова Републике Србије, Архива Југославије, као и адекватне стручне литературе.

Кључне речи: Југославија, Грчка, Милош Минић, Константин Караманлис, спољна политика, билатерални односи, мултилатерални односи.

*Глобално сјање у првој половини 1970-их и југословенска
политичка оријентација*

Деценија 1970-их година увела је свет у, по много чему, нову еру међународних односа. Била је то епоха нових (политичких, војних, економских, културних) изазова у атмосфери врхунца Хладног рата, блоковских одмеравања снага и глобалне политичке и безбедносне затегнутости.¹ Односи међу државама, како у Европи, тако и у другим деловима света, наилазили су изнова на бројне препреке, које су ницале у околностима диктираним интересима суперсила (САД и СССР) и њихових блокова, што је стварало осетљив терен за политичко деловање и приморавало многе земље на вешто маневрисање и савладавање сложених ситуација. Прва половина ове декаде посебно је у том погледу била изазовна.

Већ сам почетак 1970-их година, под притиском наслеђеног терета различитих отворених питања с краја претходне декаде (Вијетнамски рат, совјетска интервенција у Чехословачкој, политички покрети у Европи и свету, криза на Блиском истоку), донео је свету нова питања и изазове, као и један нови тип динамике у међународним односима, са којима се свакако и Југославија неизбежно суочила.² Тако је хладноратовска затегнутост и трка у наоружању као при-

1 Волтер Лакер, *Историја Европе 1945–1992* (Београд: СЛЮ, 1999); Жорж-Анри Суту, *Неизвесни савез. Историја европске заједнице* (Београд, Слио, 2001); Џон Л. Гедис, *Хладни рат. Ми данас знамо* (Београд: СЛЮ, 2003); Henri Kisindžer, *Diplomatija* (Београд: ВМГ, PLUS, 2006); Od Arne Vestad, *Globalni Hladni rat. Intervencije u Trećem svetu i oblikovanje našeg doba* (Београд: Архипелаг, 2008); Mark Mazover, *Mračni kontinent. Evropa u dvadesetom veku* (Београд: Архипелаг, 2011).

2 1968 – четрдесет година после, ур. Радмила Радић (Београд: ИНИС, 2008); Dragan Bogetić, Aleksandar Životić, *Jugoslavija i Arapsko-izraelski rat 1967* (Београд: ISI, 2010); Vladimir Petrović, *Titova lična diplomatija. Studije i dokumenti* (Београд: ISI, 2010); Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat. Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)* (Београд: Архипелаг, 2014); Љубодраг Димић, *Између Истока и Запада. Југославија, велике силе и њихово безбедносни у Европи (1945–1975)* (Београд: Филип Вишњић, 2022).

марно и најургентније поставила питање глобалне безбедности, посебно у Европи, где су се блоковске силе директно сударале и одмеравале снаге у строго подељеном континенту. То је резултирало организовањем дугих и политички веома осетљивих мултилатералних састанака посвећених колективној безбедности и разоружању (Конференција за европску безбедност и сарадњу – КЕБС и Преговори о узајамном и избалансираном смањењу снага – МБФР), политиком попуштања (тзв. детант) између САД и СССР-а, као и бројним и живим дипломатским акцијама и активностима готово свих светских државника тога доба, што ће посебно обележити историју старог континента у овом периоду. Поред наведеног, вртлог догађаја наносио је озбиљне талоге разлога за забринутост, попут расплета Вијетнамског рата и пораза САД, као и унутрашње америчке кризе (афера „Вотергејт” и слом Никсонове администрације), смене социјалдемократских влада у Великој Британији и СР Немачкој, знакова кризе политике несврстаних, пораста апетита СССР-а у правцу новог интервенционизма, као и појаве нафтне и економске кризе,³ заједно са наставком Блискоисточне и ескалацијом Кипарске кризе у источном Медитерану, за који је Југославија била геостратешки везана и стога неумитно упућена на развој догађаја у овом региону.⁴

Југословенски одговор на наведени сплет догађаја и констелацију међународних политичких чинилаца заснивао се на принципима политике формулисане почетком 1970-их: заступање начела пуног суверенитета држава и равноправности у међународним односима, превазилажење блоковске подељености, смиривања хладноратовских тензија у свету, афирмација права малих и средњих држава у односу на велике силе, неповредивост граница, принцип самоопредељења и доследно поштовање одлука Уједињених нација. Ови принципи били су ослоњени на политичку платформу несврстаних, чији је доминантан лидер била Југославија.⁵

Са таквом политичком платформом, Југославија је деловала и у сфери тадашње европске политике. То је значило „примену политике несврстаних

3 Александар Животић, „Нови правци спољне политике Југославије (1971–1980)”, *Нови хоризонти спољне политике Југославије – Балкан, Европа, свет*, тематски зборник радова, ур. Јован Чавошки, Александар В. Милетић (Београд: ИНИС, 2023), 288.

4 Димић, *Између Истока и Запада*, 318.

5 Исто, 306–307; О настанку и развоју политике и покрета несврстаних, као и улози Југославије у томе, види: Dragan Bogetić, *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost* (Београд: ISI, 1990); Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956–1961* (Београд: ISI, 2006); Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta* (Београд: Zavod za udžbenike, 2019); Jovan Čavoški, *Non-Aligned Movement Summits. A History* (London: Bloomsbury, 2022).

на европске прилике” тога времена,⁶ а Југославију практично стављало у улогу својеврсног посредника у комуникацији између великих сила. Међутим, део Европе на који је Југославија посебно обраћала пажњу био је Медитеран, тачније источни део средоземног басена, тј. простор између Блиског истока и Италије. На овом подручју вековима су се укрштали интереси великих сила, па тако и у време врхунца Хладног рата. Блискоисточна криза резултирала је присуством совјетских и америчких снага у водама источног Медитерана, чему се Тито оштро противио и указивао на опасност ове чињенице по безбедност у региону.⁷ Страх од совјетског присуства у Средоземљу, а последично и Американаца, Тито није гајио без разлога, сматрајући да то директно угрожава Југославију, па се у складу са принципима тадашње југословенске политике одлучно залагао да Медитеран „мора припадати медитеранским земљама”.⁸ Из тога је проистекла и потреба формулисања посебне медитеранске политике Југославије.

На том, за југословенску политику у овом периоду врло осетљивом простору (на једној страни Блискоисточна и Кипарска криза, на другој нерешена питања са Италијом),⁹ важну улогу играла је Грчка, као централна земља, не само источног Медитерана, него и контактеног подручја између Европе и Азије, али и два супротстављена блока.

Југословенско-грчки односи у послерајним деценијама

Југословенско-грчке односе у хладноратовском периоду одликовале су велике и честе осцилације. Завршетком Другог светског рата, граница између двеју земаља представљала је разграничење двају супротстављених блокова, са совјетским утицајем који је доминирао у Југославији и утицајем Сједињених Држава који се постепено учвршћивао у Грчкој. У периоду Грчког грађанског рата (1946–1949),¹⁰ током којег је Југославија помагала Демократску армију Грчке

6 Димић, *Између Истока и Запада*, 318.

7 Животић, „Нови правци спољне политике Југославије”, 285.

8 Димић, *Између Истока и Запада*, 303.

9 Животић, „Нови правци спољне политике Југославије”, 285–287; Богдан Живковић, „Медитеранска димензија југословенско-италијанских односа. Питање Блиског истока у посети Јосипа Броза Тита Италији 1971. Године”, *Нови хоризонти спољне политике Југославије – Балкан, Европа, свет*, тематски зборник радова, ур. Јован Чавошки, Александар В. Милетић (Београд: ИНИС, 2023), 257–282.

10 Miša Gleni, *Balkan 1804–1999. II deo* (Beograd: Samizdat B92, 2001), 234–242; Ричард Џ. Кремптон, *Балкан после Другој светској рата* (Београд: Слио, 2003), 132–151.

против међународно признате владе, односи између Београда и Атине налазили су се на ивици сукоба.¹¹

Разлаз са Информбироом (ИБ)¹² пресудно је утицао на спољнополитичку оријентацију Југославије. Суочено са блокадом и војним претњама са Истока, југословенско руководство окренуло се сарадњи са западним земљама од којих се очекивала војна и економска помоћ.¹³ Окретање Западу значило је и престанак југословенске подршке¹⁴ грчким побуњеницима, чије је вођство прихватило оптужбе против Југославије садржане у резолуцији ИБ-а. Нормализација југословенско-грчких односа започела је крајем 1950. под америчким и британским утицајем, а врло брзо започели су и преговори о склапању савезништва између Београда, Атине и Анкаре.¹⁵ У овом кратком периоду југословенско-грчки односи одвијали су се у оквирима трилатералне сарадње под патронатом НАТО-а. Анкарским (1953) и Бледским споразумом (1954) односи изме-

11 Милан Ристовић, *На њрају Хладној раји: Југославија и њрађански раји у Грчкој (1945–1949)* (Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2016), 134–163, 203–257.

12 Владимир Дедијер, *Изјубљена дитка Јосифа Висарионовича Сђаљина* (Сарајево: Свјетлост, Просвета, Ослобођење, 1969); Љедомир Штрбац, *Југославија и односи између социјалистичких земља. Сукоб КРЈ и Информбироа* (Просвета: 1984); Љедомир Штрбац, *Сведођанства о 1948* (Београд: Завод за удђбенике и наставна средства, 1989); *Југословенско-совјетски сукоб 1948. Зборник радова са наућног скупа*, уредник Петар Каћавенда (Београд: ISI, 1999); Александар Животић, *Југословенско-совјетске војне сујројиносии (1947–1957). Искушења савезништва* (Београд: Архипелаг/ИНИС, 2015).

13 Darko Bekić, *Југославија у Хладном рату. Односи с великим силама 1949–1955* (Zagreb: Globus, 1988); Dragan Bogetić, *Југославија и Запад 1952–1955. Југословенско приблиђаванје НАТО-у* (Београд: Службени лист СРЈ, 2000); Ivan Laković, *Западна војна помоћ Југославији 1951–1958* (Podgorica: Историјски институт Црне Горе, 2006); Александар Животић, *Вашињитонска конференција 1951* (Београд: Завод за удђбенике, ИНИС, 2015).

14 Више у: Милан Ристовић, „Између ‘категоричког императива’ и ‘равнотеже сила’: грчка криза у сенци односа Тито–Сђаљин”, *Зборник радова са Међународној округлој сђоло Тито–Сђаљин* (Београд: Архив Србије и Црне Горе, 2007), 61–79; Момћило Митровић, „Избеглице из Грчке у Југославији 1945–1960. год”, *Токони историје* 5, no. 3–4 (1997), 185–199; Milan Ristović, „Југославија, Информбиро и problem dece избеглица из Грчке 1948–1956”, *Југословенско-совјетски сукоб 1948. Зборник радова*, ur. Petar Kačavenda (Београд: ISI, 1999), 97–109.

15 Ристовић, *На њрају Хладној раји*, 300–311; „Извештај о југословенско-грчким односима, састављен у лето 1952. поводом посете југословенске парламентарне делегације Грчкој крајем августа и почетком септембра 1952”, у *Македонско питање и југословенско-грчким односима, поверљиви документи 1949–1967*, прир. Konstantinos Katsanos и Nada Pantelić (Београд: Архив Југославије; Thessaloniki: Друштво за македонске студије, 2012), 41–42.

ђу трију земаља постали су савезнички.¹⁶ Ипак, војно савезништво склопљено 1954. године било је кратког даха услед грчко-турског спора око Кипра, као и због нормализације односа Југославије са земљама народне демократије.¹⁷

Како је Кипарско питање¹⁸ у другој половини педесетих година актуелизовано,¹⁹ тако се улога Југославије у грчкој спољној политици повећала. Будући да је подршка најважнијих грчких савезника САД и Велике Британије изостала, грчко руководство у Југославији је видело могућу потпору око уједињења са Кипром, као и потенцијалног посредника у преговорима са Турском. Истовремено, друга половина педесетих година, након доласка Константина Караманлиса²⁰ на позицију председника владе, представља период изузетно ин-

16 *Balkanski pakt 1953/1954*, priredivači dr Milan Terzić, dr Mihajlo Basara, Nemanja Milošević, Miljan Milkić, Dmitar Tasić i Tatjana Lečić (Beograd: Vojnoistorijski institut, 2005); Bojan Dimitrijević, „Jugoslavija i NATO 1951–1958: Skica intenzivnih vojnih odnosa”, u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961*, ur. Slobodan Selinić, Beograd: INIS, 2008, 255–274.

17 Theodora Gota, „Grčka, Turska i Jugoslavija u Balkanskom paktu 1953–1954 – Novi pogledi”, *Tokovi istorije* 19, no. 2 (2011), 116–121.

18 Проблем Кипра, претежно настањеног грчким становништвом (1960. око 77% укупне популације, на супрот 18% турског становништва), од половине педесетих година оптерећивао је грчко-турске и британско-грчке односе. Атина је тежила припајању острва које је од 1925. имало статус британске крунске колоније. Насупрот грчким захтевима за интегрисањем Кипра (Ενωσις), Анкара се залагала за поделу овог стратешки изузетно важног острва у Средоземљу. Договором између Велике Британије, Грчке и Турске, Кипар је августа 1960. постао независна република, али се убрзо показало да је суживот грчке и турске заједнице веома тешко остварити. Живорад Симић, Александар Јанковић, *Кипар: историја и уједињења* (Београд: Свет књиге: 2015), 18–34; *Republic of Cyprus, Census of Population and Agriculture 1960*, Vol. 1 (Nicosia, 1960), Table IV (available at: [https://library.cystat.gov.cy/Documents/KeyFigure/POP_CEN_1960-POP\(RELIG_GROUP\)_DIS_MUN_COM-EN-250216.pdf](https://library.cystat.gov.cy/Documents/KeyFigure/POP_CEN_1960-POP(RELIG_GROUP)_DIS_MUN_COM-EN-250216.pdf)).

19 Gleni, *Balkan 1804–1999*, 315–320; Кремптон, *Балкан после Другој светској рат*, 287–290; James Ker-Lindsay, „Cyprus Problem”, In: *„Frozen conflicts” in Europe*. ed. Anton Bebler (Berlin–Toronto: Barbara Budrich Publishers, 2015), 19–34; Tamer, Balci, „The Cyprus crisis and the Southern flank of NATO (1960–1975)”, *International Review of Turkish Studies* 2 no. 3 (2012), 30–55.

20 Константин Караманлис (1907–1998), председник владе Грчке. У својој богатој политичкој каријери, обављао је функцију председника владе у више мандата (1955–1963, 1974–1980), док је у два мандата био председник Републике Грчке (1980–1985, 1990–1995). Као страначки вођа, предводио је прво Националну радикалну унију, а касније Нову демократију. У спољној политици посебно се залагао за интеграцију Грчке у Европску заједницу.

тензивних контаката највиших званичника двеју земаља. Важан показатељ развоја добросуседских односа било је потписивање дванаест споразума у Атини јуна 1959. године, током којих је решен део отворених питања.²¹

Ипак, на релацији Београд–Атина и даље су постојале препреке, од којих је највећа била Македонско питање, будући да грчке власти нису признавале постојање македонске мањине на својој територији. Судски процес за шпијунажу у којем се помињала Југославија, писање скопске штампе и изјаве политичара из НР Македоније, у периоду 1960–1962. довели су до озбиљног погоршања односа двеју земаља.²² Краткотрајно побољшање донела је влада Георгиоса Папандреуа, која је поново увела малогранични промет, суспендован са грчке стране две године раније, и која је делимично решила питање двовласничких имања.²³

Однос Атине према Југославији поново се изменио у кратком року. Нестабилна политичка ситуација у Грчкој врхунац је доживела 21. априла 1967. године, када је у војном пучу оборена легална влада, чиме су спречени избори планирани за наредни месец.²⁴ Долазак војне хунте, у идеолошком погледу крајње десне оријентације, бацила је нову сенку на југословенско-грчке односе. Краљ Константин II био је приморан да мандат за састав владе да Константиноу Колијасу, док су стварну власт имали пучисти, у првом реду пуковници Георгиос Пападопулос²⁵ и Николаос Макарезос, као и бригадир Стилијанос Патакос. Одмах након преузимања власти отпочела су хапшења припадника Уједињене демократске левице и Уније центра, као и комуниста.²⁶

-
- 21 Milan Ristović, „Yugoslav-Greek Relations from the End of the Second World War to 1990 Chronology, Phases, Problems and Achievements”, *Balkanica* 51 (2020), 266; Spyridon Sfetas, „In the Shadow of the Macedonian Issue International Re-alignments and Balkan Repercussions from the Greek-Yugoslav Agreements of 18 June 1959 to the 1960 Crisis in Relations between Athens and Belgrade”, *Balkanica* 39 (2008), 191–192; Dušan Bataković, „K. Karamanlis and Yugoslavia: Four Visits to Tito's Yugoslavia”, *C. Karamanlis and the Twentieth Century* vol. 2, ed. C. Svolopoulos, C. E. Botsiou and E. Hatzivassiliou (Athens: Idrima C. G. Karamanlis, 2008), 454–455.
- 22 „Zapisnik sa sednice Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, održane 15. oktobra 1962. u Beogradu, o nekim političkim pitanjima u vezi sa Grčkom”, *Makedonsko pitanje u jugoslovensko-grčkim odnosima*, 149–160.
- 23 Јелена Митин, „Југословенска културна политика према Грчкој 1951–1967”, докторска дисертација у рукопису, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2022, 63.
- 24 Gleni, *Balkan 1804–1999*, 320–322; Кремптон, *Балкан йосле Друіої свейскої райиа*, 295–303.
- 25 Пуковник Георгиос Пападопулос (1919–1999) био је један од предводника војног пуча априла 1967. и главни идеолог војне хунте. Обављао је функцију председника владе (1967–1973), а 1973. у кратком периоду и председника Републике. Сврнут је у пучу крајем новембра 1973. Касније је осуђен на доживотну казну затвора.
- 26 Ричард Клог, *Историја Грчке новој доба* (Београд: Сlio, 2000), 165–167.

Власти у Београду интерно су окарактерисале пуч као фашистички, док је неколико дана након насилне промене власти Савезни секретар за иностране послове Марко Никезић изразио забринутост због дешавања у суседној земљи. Однос нових власти у Атини према Југославији се одмах показао на практичним примерима кроз хапшење неколико југословенских држављана, затим увођењем посебног визног режима са Југославијом и једностраним раскидањем споразума о малограничном промету. Процес затварања Грчке према социјалистичким земљама пратила је снажна пропаганда о „славокомунистичкој опасности”, уперена против њених северних суседа. Југословенске власти су промене у Грчкој у ширем контексту тумачиле процесом снажења америчког утицаја у Средоземљу и неколико месеци касније доводиле су га у везу са избијањем новог арапско-израелског рата.²⁷

Делимично попуштање затегнутости наступило је наредне 1968. након окршаја између грчких и турских снага око Кипра. Истовремено је антијугословенска пропаганда у грчкој штампи ослабила, изузев пропаганде против СР Македоније и владе у Скопљу. Иако је идеолошки јаз између хунте и југословенских власти био непремостив, у Београду се закључивало да је Грчка као суседна земља важна у креирању спољне политике, те да са њом треба одржавати односе коректним колико је то могуће, уз истицање оних аспеката сарадње који иду у обострану корист и избегавање оних питања која би могла довести до погоршања односа.²⁸

Оквири југословенско-грчке сарадње у годинама након пуча били су прилично сужени, али су и поред тога повремено вођени разговори о њиховом унапређењу. Током 1970. и 1971. године између југословенских и грчких руководилаца у неколико наврата је дошло до сусрета, док је септембра 1971. грчки подсекретар Христос Паламас посетио Београд, што је представљало посету највишег ранга све до пада хунте.²⁹

Од почетка 1973. опозиција војном режиму у Грчкој почела је да јача, као и незадовољство све тежом економском ситуацијом. Убрзо након крвавог гушења побуне у атинској Политехничкој школи новембра 1973. године, председник Пападопулос је смењен, док је фактичку власт преузео Димитриос Јоанидис, начелник тајне полиције.³⁰ Јоанидисовим доласком на власт отпочеле су припреме за уједињење Грчке и Кипра, те је хунта константно повећавала свој

27 Ljubodrag Dimić, „Yugoslav Diplomacy and the Greek Coup d'État of 1967”, *Balkanica* 50/2019, 398–412.

28 Милан Ристовић, „У сенци војне диктатуре: Југословенско-грчки односи 1967–1974. Године”, *Токови историје* 3/2012, 38–41.

29 Исто, 50–51.

30 Исто, 57–58; Клог, *Историја Грчке*, 169–172.

утицај у кипарским безбедносним снагама. Југославија се противила оваквој политици Атине, сматрајући да се тиме угрожава позиција легитимне власти у Никозији, као и суверенитет Кипра. У таквим условима, 15. јула 1974. председник Кипра Макариос III³¹ је пучем свргнут са власти, али је пет дана касније дошло до искрцавања турских снага на север Кипра, под изговором заштите уставног поретка. Након што су мобилизација и наређење о покрету трупа према Кипру пропали, власт хунте се урушила. У раним јутарњим часовима 24. јула, вративши се из Француске, Караманлис је постао нови грчки премијер, што је означило крај војног режима.³²

Југославија је са великим занимањем и озбиљношћу пратила дешавања у Грчкој и на Кипру током 1974. године. Обе земље сматрале су се важним у југословенској спољној политици, док је Кипар био значајан чинилац у покрету несврстаних земаља, чији је територијални интегритет и независност Београд у потпуности подржавао. У Југославији се процењивало да ће падом грчке хунте и променом аутократског система отпочети ново поглавље у односима двеју земаља. Од доласка Караманлиса на власт у Грчкој је започео процес демократизације политичког система. На изборима у новембру 1974. Караманлисова Нова демократија (Νέα Δημοκρατία) освојила је 54% гласова, односно 219 од 300 посланичких места. Убедљив резултат омогућио је Караманлису већу слободу у вођењу политике. Наредног месеца на референдуму се већина грчког становништва определила за републику, чиме је отпочео процес уставног и државног преуређења земље.³³

Грчка се крајем 1974. налазила на прекретници, како на унутрашњем, тако и на спољном плану. Велико незадовољство јавности према држању САД и Велике Британије у Кипарској кризи поставило је питање будуће спољнопо-

31 Макариос III (1913–1977) био је архиепископ Кипра и председник Републике Кипар (1960–1977). Са југословенским председником Јосипом Брозом Титом одржавао је блиске везе, посебно у оквиру покрета несврстаних, чији је Кипар био члан. Свргнут је у пучу средином јула 1974. године, са циљем да се изврши уједињење Кипра и Грчке. Вратио се на Кипар децембра 1974. и поново преузео функцију председника.

32 Nikola Marković, „Jugoslavija I Kiparska kriza 1974. godine: od puča grčkih oficira 15. jula do sredine avgusta”, *Istorija 20. veka* 44, no. 1 (2025), 186–187; Клог, *Историја Грчке*, 169–172; Ристовић, „У сенци војне диктатуре”, 55.

33 Клог, *Историја Грчке*, 173–179; Аутори попут Семјуела Хантингтона пад војне хунте у Грчкој сматрају делом „трећег таласа демократизације”, у који се убраја и рушење диктатура у Португалији и Шпанији. Samuel Huntington, „Democracy’s Third Wave”, *Journal of Democracy* 2, no. 2 (1991), 14–22; Више у: Helen Graham, Alejandro Quiroga, „After the Fear was Over? What Came After Dictatorships in Spain, Greece, and Portugal”, in: *The Oxford Handbook of Postwar European History*, ed. Dan Stone (Oxford: Oxford University Press, 2012), 502–525.

литичке оријентације земље и довело је до повлачења Грчке из војних структура НАТО-а. У таквим условима, Савезни секретар за иностране послове Милош Минић³⁴ посетио је Караманлиса, поставши први министар иностраних послова који се састао са Караманлисом након избора и референдума о политичком уређењу земље.³⁵

Позадина Минићеве посетe и различитe позиције Београда и Аџине

Децембарска посета секретара Милоша Минића била је друга по реду посета Грчкој коју је учинио током 1974. године и представљала је узвратну посету за долазак подсекретара Паламаса у Београд (1971).³⁶ Минићева прва посета уследила је средином августа, у оквиру југословенске дипломатске офанзиве за време турбулентних дешавања на Кипру, проузрокованих другом турском интервенцијом. Догађаји на острву доводили су се у везу са прошлогодишњим дешавањима у Чилеу, где је, у једној такође несврстаној земљи, дошло до насилне промене власти. За власти у Београду Кипар је представљао изузетно важног партнера у покрету несврстаних. У циљу посредовања између сукобљених страна, секретар Минић је 17. августа пренео поруку председника Јосипа Броза Властима у Атини. Будући да је посета уследила у политички изузетно сложеном тренутку, наишла је на велики одјек у грчким медијима и јавности. Грчка штампа истицала је улогу Југославије на међународном плану, као и значај покрета несврстаних, уз констатацију да су ставови Југославије у вези са Кипарском кризом „подударни са грчким ставовима”. Два дана касније порука југословенског шефа државе предата је и турском председнику, да би до краја августа Титове поруке биле уручене архиепископу Макариосу и провизорној управи у Нико-

34 Милош Минић (1914–2003) био је потпредседник Савезног извршног већа и савезни секретар за иностране послове (1972–1978). Члан Комунистичке партије Југославије постао је још пре Другог светског рата. Руководио је Одељењем за заштиту народа (ОЗН) за Београд после ослобођења, а касније је играо важну улогу у Београдском процесу (1946). Обављао је више политичких функција, попут председника Извршног већа НР Србије и председника Скупштине СР Србије, а налазио се и на високим функцијама у градској управи Београда. Носилац је ордена Народног хероја. Био је ожењен Милком Минић, такође учесником Народноослободилачке борбе која је после рата обављала више политичких и друштвених функција.

35 Клог, *Историја Грчке*, 173–179; Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975* (Београд: Institut za savremenu istoriju; Zavod za udžbenike: 2015), 62–63, 147–148; *Борба*, 16. 12. 1974, 1.

36 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПРС), Политичка архива (ПА), 1974, Грчка, фасцикла 43, досије. 6, Телеграм саветнику председника СИБ-а, Наиму Куртију, 5. 12. 1974, сигн. 453307.

зији. Задатак ове дипломатске мисије било је проналажење решења за Кипарску кризу које би представљало компромис између сукобљених страна. Ипак, дипломатска офанзива Југославије, као и њене активности у оквиру Уједињених нација (УН) и покрета несврстаних по питању Кипра, нису донеле конкретне резултате, а фактичка подела Кипра постала је реалност.³⁷

Након што су у Грчкој новембра окончани избори, у Атини је актуелизовано питање званичне посете савезног секретара Минића, која је због изборне кампање претходно била одложена. Активни преговори око посете секретара Минића започели су средином новембра 1974. године, свега неколико недеља пре њене реализације.³⁸ Флексибилност коју је грчка страна показала у преговорима о посети и инсистирање да секретар Минић буде први страни званичник који ће посетити Грчку након избора нове владе били су јасни показатељи заокрета грчке политике и значаја који је северни сусед уживао у очима Владе у Атини.³⁹

Поред децембарског термина, који је грчка страна прва предложила на почетку преговора, помињала се могућност да посета уследи током јануара или фебруара 1975. године.⁴⁰ Главни разлог за разматрање других термина била је близина предложеног датума посете, као и густ распоред обавеза југословенског савезног секретара и премијера Караманлиса. Обострана сагласност око термина Минићеве посете постигнута је тек 30. новембра, нешто више од две недеље пре посете.⁴¹

Већ током преговора између југословенске и грчке стране учавали су се различити погледи Београда и Атине по питању садржине разговора између

37 ДАМСПРС, ПА 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 18. 8. 1974, сигн. 439616; Архив Југославије, фонд (837) Кабинет председника републике, I-5-b/56-3, Забелешка о разговору потпредседника СИВ-а и савезног секретара за иностране послове Милоша Минића, са в. д. председником Републике Кипар Г. Клеридисом, 28. 8. 1974; *Vogetić, Jugoslovensko-američki odnosi*, 134–140.

38 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Телеграм Савезног секретаријата иностраних послова амбасади у Атини, 19. 11. 1974, сигн. 454949; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, дос. 13, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 25. 9. 1974, сигн. 447051.

39 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Телеграм Савезног секретаријата иностраних послова амбасади СФРЈ у Атини, 29. 11. 1974, сигн. 457403.

40 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 22. 11. 1974, сигн. 456281; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Телеграм Савезног секретаријата иностраних послова амбасади у Атини, 19. 11. 1974, сигн. 454949.

41 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 30. 11. 1974, сигн. 457705.

двеју страна. Грчка страна је изнела мишљење да би током посете првенство требало дати глобалним проблемима, док би билатералне теме биле од секундарне важности и о њима би се разговарало више уопштено и без отварања конкретних питања.⁴² Очигледна је била жеља грчког руководства да се Македонско питање избегне, будући да је Атина знала за перманентан став југословенске дипломатије по овом осетљивом питању, као и да је у креирању југословенске спољне политике директно учествовало и руководство СР Македоније.

С друге стране, полазиште југословенске делегације у разговорима битно се разликовало од грчких позиција. Током обликовања југословенске платформе за разговоре уочи Минићеве посете, руководство СР Македоније је путем консултација са представником Савезног секретаријата за иностране послове изнело своје виђење односа са јужним суседом и дало предлоге за приступ разговорима. Власт у Скопљу сматрала је да су односи са Грчком достигли својеврстан лимит, као и да је однос Грчке према СР Македонији и Македонском питању исти као и за време хунте, само се ставови износе „у мирнијем тону”. Као показатељ континуитета старе политике, узето је неодобравање виза појединим фудбалерима ФК Вардар који су били пореклом из Егејске Македоније, што је указивало да су се стара правила у погледу визног режима задржала и након пада хунте.⁴³

Став Скопља био је да у новим политичким околностима од Атине треба тражити директно изјашњавање по свим осетљивим питањима, односно разговарати о оним темама из билатералних односа које последњих година нису биле предмет расправе, или је у њима владао застој. Под тим су се подразумевали проблеми који су произлазили из „комплекса македонског питања”. Процењивало се да би грчким званичницима требало предочити потребу обнове малограничног промета, као и да треба инсистирати да се документација за бонификацију Вардара преведе на македонски језик. У погледу нафтовода Солун-Скопље, процена је била да то питање треба одвојити од разговора у вези са транзитом робе преко солунске луке. Остала питања која су пред посету секретара Минића актуелизована била су потенцијална амнестија грчких избеглица из времена грађанског рата и њихов повратак у Грчку, затим питање Хиландара и обнова културно-просветне сарадње између двеју земаља.⁴⁴

42 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Забелешка о разговору Мирка Барића, шефа групе за Грчку, Турску и Кипар са Либеропулосом, отправником послова Грчке, одржаном 26. 11. 1974, сигн. 456324.

43 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 10, Забелешка о службеном путовању у Скопљу Барић Мирка, шефа групе за Грчку, Турску и Кипар, 1. 11. 1974, сигн. 453307.

44 Исто; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атине Савезном секретаријату иностраних послова, 7. 12. 1974, сигн. 458796.

Како би се посети још више дало на значају, грчки амбасадор у Београду Маркос Икономидис је Савезном секретаријату за иностране послове званично предложио да се током Минићеве посете потпише декларација о добросуседским односима и пријатељству између Грчке и Југославије, а као пример наведена је декларација између Грчке и Бугарске. Југословенска страна одбила је ову иницијативу, објашњавајући да Југославија нема обичај да потписује такве декларације ни приликом званичних посета председника републике, као и да ће се изјаве о пријатељству свакако наћи у заједничком саопштењу.⁴⁵

Недељу дана пред одлазак југословенске делегације, у Београд је стигло обавештење из Атине да је грчка влада спремна да прихвати предлог културне и просветне сарадње уз одређене измене, који би се спроводио током 1975. и 1976. године. Реч је о југословенском предлогу који је хунта раније одбијала да прихвати, будући да је програмом било предвиђено активно учешће институција из СР Македоније, те га је сматрала политичким питањем. Грчка страна ипак је јасно ставила до знања Београду да неће пристати на све одредбе из предлога, између осталог и у погледу Хиландара, због тога што манастир потпада под јурисдикцију Цариградске патријаршије, а постојала је стара бојазан од могућих захтева других социјалистичких држава које су имале интерес за Свету Гору, попут СССР-а, Румуније и Бугарске, након што би се изашло у сусрет Југославији.⁴⁶ Са југословенске стране, акт добре воље била је одлука да се грчкој страни врате тројица дезертера, чији је повратак тражила грчка влада.⁴⁷

Разговори у свейлу глобалних проблема и билатералних питања

Секретара Минића и његову супругу су у подне 16. децембра на атинском аеродрому свечано дочекали министар иностраних послова Грчке Димитриос Бициос⁴⁸, високи функционери грчког министарства иностраних посло-

45 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Савезног секретаријата иностраних послова амбасади СФРЈ у Атине, 11. 12. 1974, сигн. 459628; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Савезног секретаријата иностраних послова амбасади СФРЈ у Атине, 11. 12. 1974, сигн. 459629.

46 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атине Савезном секретаријату иностраних послова, 7. 12. 1974, сигн. 458796; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, дос. 4, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атине Савезном секретаријату иностраних послова, 13. 12. 1974, сигн. 459400.

47 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Савезног секретаријата иностраних послова амбасади СФРЈ у Атине, 11. 12. 1974, сигн. 459629.

48 Димитриос Бициос (1915–1984) био је грчки министар спољних послова (1974–1977) и каријерни дипломата. Током прве половине шездесетих година, предводио

ва, југословенски амбасадор у Атини Милован Марковић, грчки амбасадор у Југославији Икономидис, југословенски конзул у Солуну Брана Јовановић и др. Том приликом, савезни секретар обавио је смотру почасне јединице, након чега је превезен до хотела „Гран Бретањ”, у којем је био смештен током боравка.⁴⁹

Првог дана посете, у грчком Министарству иностраних послова одржан је састанак двеју делегација, док је у вечерњим сатима грчки министар Бициос приредио свечану вечеру у част свог југословенског колеге. Наредног дана, одбор атинске општине је на ванредном заседању дочекао важног госта из Југославије и том приликом га одликовао Златном медаљом града Атине. После указаних почасних, разговори између двеју делегација су настављени, након којих је секретар Минић, у пратњи министра Бициоса, био примљен код премијера Караманлиса. Минић је током боравка обишао атински Политехнички универзитет, место на коме се одиграо крвави обрачун полиције са студентима и грађанима годину дана раније, за време војног режима, док је на главном атинском тргу Синтагма поставио венац на Споменик незнаног јунака. Поподневни часови били су резервисани за разгледање културних знаменитости грчке престонице, па је секретар Минић обишао Акропољ и друге историјске знаменитости, а увече је у хотелу „Гран Бретањ” приредио свечану вечеру у част министра Бициоса.⁵⁰ Од посебне важности за размену гледишта о билатералним и мултилатералним питањима били су сусрети секретара Минића са министром Бициосом и премијером Караманлисом. Поред тога, Минић се званично састао са министром одбране Евангелосом Аверофом⁵¹ и министром координације и плана Панајотисом Папалигурасом⁵², док је имао и низ незваничних сусрета са другим грчким званичницима. Након интензивних активности југословенске делегације, посета је окончана 18. децембра.⁵³

је грчку делегацију у Уједињеним нацијама, а затим је био саветник грчком краљу Константину II.

49 *Борба*, 17. 12. 1974, 1; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, дос. 4, Преглед солунске штампе, сигн. 462457.

50 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, дос. 4, Преглед солунске штампе, сигн. 462457; *Борба*, 18. 12. 1974, 2.

51 Евангелос Авероф (1910–1990) био је министар националне одбране Грчке (1974–1981), а пре тога министар иностраних послова (1956–1963) у Караманлисовој влади. Једно време налазио се на челу Нове демократије.

52 Панајотис Папалигурас (1917–1993), министар координације и планирања (1974–1977). У политичкој каријери обављао је и функције министра иностраних послова и министра координације.

53 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 12, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 19. 12. 1974, сигн. 460678.

У оквиру глобалних тема које су биле разматране, првенство је имало Кипарско питање. Другог дана посете Минић се у разговору са премијером Караманлисом интересовао за његов мишљење о Кипру, након разговора које је обавио са кипарским руководиоцима Макариосом и Глафкосом Клиридисом, уједно је поновио да Југославија на Кипарску кризу гледа као на питање сопствене безбедности. Грчки премијер изнео је став о недељивости Кипра и оштро противљење увођењу федералног уређења на острву, уз опаску да су представници турске заједнице на Кипру под директним утицајем Турске, док се то не може рећи за представнике грчке заједнице. Иако су се ставови двеју страна у вези са Кипром углавном поклапали, постојала су различита гледишта око значаја одлука УН, посебно Резолуције Генералне скупштине бр. 3212, која је предвиђала повлачење свих страних трупа и поштовање интегритета Кипра. Грчки премијер песимистички је констатовао како је резолуција УН важна, али да резолуције често не буду спроведене у дело и немају ефекат. С друге стране, Југославија је резолуцији придавала већи значај, наводећи њену моралну и политичку тежину, те да су одлуке Генералне скупштине и Савета безбедности УН важне због опасности да Турска њиховим неспровођењем западне у изолацију. Минић је јасно изнео став да ће се несврстане земље и даље залагати за решавање кризе у складу са одлукама УН и упитао свог домаћина шта би Југославија још могла да уради по том питању. Минић је истакао да Југославија сматра како решење кризе може да се постигне једино директним разговорима између двеју заједница на острву.⁵⁴ Такође, министру Бициосу пренео је сазнања да је у совјетском ставу према Кипарској кризи дошло до извесних промена, те да Москва не подржава идеју дворегionalне федерације.⁵⁵

У разговорима током посете, посебан осврт дат је на нестабилну политичку ситуацију у Турској и притиске које САД врше на власт у Анкари. Обе стране сматрале су да тренутни развој политичких догађаја у Турској, односно политичка нестабилност, удаљава две стране од проналажења решења за Кипарску кризу. Грчки званичници посебно су страховали од доласка десничарске владе у Турској, са којом би се договор око Кипра тешко могао постићи, а уједно

54 Савет безбедности УН је 13. децембра 1974. донео Резолуцију бр. 365 која позива на спровођење Резолуције 3212 ГШ УН. ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИВ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19.12.1974, сигн. 459912; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИВ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19. 12. 1974, сигн. 459912.

55 ДАМСРПС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Забелешка о разговору ПП СИВ и СС за иностране послове СФРЈ, М. Минића са министром иностраних послова Грчке Д. Бициосом, 17. 12. 1974. године у Атини, сигн. 459912.

су се интересовали за југословенска сазнања око састава нове турске владе. Пред тога, Минић је обавестио премијера Караманлиса да је током скорашње посете америчког државног секретара Хенрија Кисинџера Београду такође било речи о Кипру. Свом домаћину пренео је утисак да постоје идеје, који се иначе не саопштавају јавно, како се реалност мора прихватити и да она води ка подели Кипра.⁵⁶ Будући да је постојало велико интересовање Југославије за даљи ток Кипарске кризе, Минић је у разговору са Бициосом тражио да грчка страна информише Београд о свему што се представници Грчке и Кипра буду договорили у вези са кризом на острву, као и о евентуалним неспоразумима, како би се са тим могле ускладити акције Југославије на међународном плану. Грчка страна је изнела посебну захвалност Југославији на ангажовању за време акутне фазе Кипарске кризе, као и ставовима које је тада заузела.⁵⁷

Криза на Кипру представљала је само једно жариште у оквиру ширег, блискоисточног региона. У погледу израелско-палестинских односа, Грчка је истакла подршку француској варијанти Резолуције СБ УН бр. 242. Обе стране сматрале су да се израелске снаге морају повући са окупираних територија, али и да треба обезбедити услове за опстанак Израела. Караманлис је секретару Минићу пренео информацију да ће амерички секретар Кисинџер кренути са кампањом посета блискоисточним земљама. Последице економске кризе и монетарни проблеми, који су били резултат нафтне политике арапских земаља извозница нафте такође су били разматрани. Уопштено говорећи, две земље имале су подударне ставове о блискоисточним питањима, док је посебно истакнут значај детанта за мир у свету.⁵⁸

Промене у грчкој спољној политици довеле су до повећаног интересовања Атине за регион, па се на дневном реду нашло и питање сарадње међу балканским земљама. У жељи да након изласка из војног крила НАТО-а поведе ак-

56 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИВ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19. 12. 1974, сигн. 459912; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИВ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19. 12. 1974, сигн. 459912.

57 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Забелешка о разговору ПП СИВ и СС за иностране послове СФРЈ, М. Минића са министром иностраних послова Грчке Д. Бициосом, 17. 12. 1974. године у Атини, сигн. 459912; АЈ, 837, I-3-a/107-212, Забелешка о разговору председника СФРЈ Ј. Б. Тита са државним секретаром САД Х. Кисинџером, одржаним 4. 11. 1974.

58 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 12, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 19. 12. 1974, сигн. 460678; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 13, Извештај о посети потпредседника СИВ-а и савезног секретара за иностране послове Милоша Минића Грчкој, 25. 12. 1974, сигн. 461165.

тивнију политику према својим северним суседима, а самим тим придобије њихову подршку у односу на Турску, грчки званичници изнели су могућност мултилатералне сарадње балканских земаља, при чему је „испољен наглашен интерес за Албанију”. Југословенска страна није одбацивала могућност мултилатералне сарадње, али је истакла неопходност постепеног побољшања билатералних односа, без мешања ванбалканских земаља и великих сила. Будући да су поједина питања из југословенско-грчких односа могла да се прелију и на односе Атине са другим балканским земљама, грчки званичници морали су да буду обазриви у склапању договора са југословенском страном. За време интимног ручка другог дана посете, министар Бициос је секретару Минићу напоменуо „да оно што је могуће учинити Југославији, као гест добре воље, није могуће учинити и осталима”, при чему се посебно мислило на питање Хиландара и коришћење солунске луке. Из овог разлога, министар је секретару Минићу изнео мишљење да би садржина појединих споразума између Југославије и Грчке требало да остане у тајности. Због страха да ће друге земље поставити исте захтеве, у погледу Хиландара склопљен је усмени договор о учешћу југословенских стручњака у одржавању манастира, који није ушао у званични споразум културне сарадње. За југословенску страну од посебног значаја било је успостављање чврстих веза са братством манастира и повећање улоге Југославије, што је представљало важан сегмент политике Београда према Грчкој и пре успостављања војног режима. Током разговора о балканској сарадњи, грчка страна није помињала Турску, а такође је било упадљиво избегавање грчких званичника да у разговорима помену НАТО, сем на састанку Минића и Бициоса. Грчки министар тада је упитао секретара Минића како Југославија гледа на могућност дефинитивног повлачења Грчке из НАТО-а и на будућност америчких база у Грчкој, на шта је Минић, у завијеној форми, одговорио како Југославији одговара „што самосталнија политика Грчке”.⁵⁹

За разлику од мултилатералних питања, по којима је углавном владао консензус, до разилажења у ставовима између Грчке и Југославије долазило је у важним билатералним темама, попут питања македонске националне мањине. У складу са политиком афирмације СР Македоније, југословенска страна иницирала је разговоре о Македонском питању и обнови малограничног промета. Знајући за осетљивост грчке стране, у разговорима је наглашено да Југославија

59 Радмила Радић, *Хиландар у државној полицији Краљевине Србије и Југославије 1896–1970* (Београд: Службени лист СРЈ, 1998), 126–170. ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос 13, Извештај о посети потпредседника СИБ-а и савезног секретара за иностране послове Милоша Минића Грчкој, 25. 12. 1974, сигн. 461165; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИБ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19. 12. 1974, сигн. 459912.

нема намеру да питање македонске мањине користи за мешање у унутрашње ствари Грчке, већ да његово решавање може додатно зближити два суседа. Југословенска страна истицала је да Грчка може сматрати границу са Југославијом својом најбезбеднијом границом. Грчка страна није одустајала од идеје етничке хомогености њеног становништва, нити је признала југословенско гледиште о постојању македонске мањине. Износећи став своје владе у блажој форми, министар Бициос је напоменуо да питање македонске мањине „треба оставити времену да ово питање реши у духу споразума добре воље”. Ипак, када је реч о односу према СР Македонији, било је очигледних промена. Од посебног значаја за југословенску делегацију представљало је посредно признање СР Македоније од стране грчких званичника, будући да се грчка страна у разговорима сагласила са унутрашњом структуром југословенске федерације и напоменула да нема негативне ставове према републикама које је сачињавају. Током разговора о националним мањинама, министар Бициос скренуо је тему на тешка искуства по питању мањина у односима са Турском, али да има разумевања за југословенску политику на том пољу. Иако су се стара грчка становишта, попут непризнавање македонске националне мањине, задржала и након пада хунте, оцена југословенске амбасаде у Атини била је да отворени проблеми не би требало да представљају проблем за даље унапређење односа.⁶⁰

Македонско питање представљало је и важан сегмент преговора око програма културне и просветне сарадње. У овом програму, који је потписан током посете, налазиле су се одредбе којима се предвиђало директно учешће институција СР Македоније, што се уз отворено помињање назива СР Македоније у тексту програма сматрало важним кораком напред у односима двеју земаља из југословенске перспективе. Македонско питање нашло је место и у преговорима око уређења слива Вардара. Грчка страна предложила је да документа око бонификације, која ће бити званично потписана, буду састављена на француском језику, а да после обе стране тај текст могу превести на своје званичне језике. Иако су власти у Скопљу тражиле да ова документација буде на македонском, секретар Минић је изнео мишљење да може бити и на француском, али да се пре коначног изјашњавања, најпре мора консултовати. Мишљење министра Бициоса било је да и будући споразуми Југославије и Грчке треба да буду потписани на француском језику.⁶¹

60 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИБ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19. 12. 1974, сигн. 459912.

61 АЈ, 837, I-5-b/32-9, Информација о Грчкој и југословенско-грчким односима; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 12, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 19. 12. 1974, сигн. 460678; ДАМСПРС, ПА,

Промене у одбрамбеној политици Грчке и опасност од конфронтације са Турском такође су се одразили на разговоре о билатералним питањима. На састанку између Минића и Аверофа грчка страна изразила је интересовање за сарадњу у области војне индустрије. Грчки министар је тада изнео предлог о операцији југословенске индустрије са једном грчком фабриком граната и могућност заједничке производње.⁶² Слично интересовање у области одбране исказао је и Бициос, који се посебно интересовао за могућност снабдевања грчке војске тешким наоружањем из Југославије. Минић је уверавао Бициоса да секретаријат за одбрану има позитивно мишљење о извозу наоружања у Грчку, а да у време хунте није могло бити речи о широј сарадњи по питању снабдевања Грчке наоружањем. Договорено је да се упознавање грчке стране са капацитетима југословенске одбрамбене индустрије, као и конкретизовање договора на овом пољу, обави путем војних изасланика двеју земаља у наредном периоду.⁶³

Поред политичких тема, на столу су се нашла и питања економске и трговинске сарадње. Економски односи Југославије и Грчке били су посебно разматрани током разговора секретара Минића са министром за координацију и планирање Папалигурасом. Том приликом је утврђено да посебну важност у унапређењу економске сарадње између двеју земаља имају тзв. велики пројекти. У ове пројекте убрајала се регулација слива реке Вардар, са чим је била уско везана и идеја о спајању Дунава са Егејским морем, односно изградња канала Дунав–Морава–Вардар. Услед великих трошкова које је пројекат уређења слива Вардара изискивао, сматрало се да ће бити потребна помоћ Међународне банке за његову реализацију.⁶⁴

Посебан економски интерес за Југославију имало је питање изградње нафтовода Солун–Скопље. Реч је о пројекту који је југословенска страна предложила Грчкој још у периоду хунте. Идеја је била да се нафтовод, који би по-

1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Забелешка о разговору ПП СИБ и СС за иностране послове СФРЈ, М. Минића са министром иностраних послова Грчке Д. Бициосом, 17.12.1974. године у Атини, сигн. 459912.

62 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Забелешка о разговору пп СИБ-а и савезног секретара за спољне послове СФРЈ, друга Минића и министра националне одбране Грчке, господина Е. Аверофа, у Атини, 17. 12. 1974, сигн. 459912/3.

63 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Телеграм Кабинета потпредседника СИБ и СС свим дипломатско-конзуларним представништвима СФРЈ, 19. 12. 1974, сигн. 459912.

64 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Забелешка о разговору ПП СИБ-а и СС за иностране послове М. Минића са министром за координацију и планирање Грчке, П. Папалигурасом, дана 17. 12. 1974, сигн. 459812/4; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 13, Извештај о посети потпредседника СИБ-а и савезног секретара за иностране послове Милоша Минића Грчкој, сигн. 461165.

везивао Солун са Скопљем, споји са магистралним нафтоводом који је тада био у изградњи, а који је требало да повезује Ријеку, Сисак и Славонски Брод са Панчевом. Овај нафтовод истовремено би био повезан са нафтоводним системом средње Европе, преко Мађарске и Чехословачке. Реализацијом овог подухвата, солунска лука требало је да постане важна тачка у снабдевању нафтом из блискоисточних земаља и уједно би се осигурала већа енергетска стабилност Југославије и Грчке. Међутим, министар Папалигурас је изнео да за Грчку изградња нафтовода није од посебног интереса, те да постоје извесне сметње у виду загађења мора и експропријације земљишта. С друге стране, министар Авероф је изнео мишљење да изградња нафтовода није нерешиво питање. Југословенска страна већ је имала спремне пројекте у вези са нафтоводом, а истакла је и могућност да се југословенски гасовод преко Скопља повеже са Грчком.⁶⁵

Током разговора, изнете су и могућности за унапређење трговинске размене. У области пољопривреде, истакнута је потреба да се искористе услови комплементарности двеју земаља, путем повећања извоза југословенског меса у Грчку и грчког воћа у Југославију. Разматрала се и размена у области електропривреде, па је грчка страна обавестила да током 1975. године може у Југославију извести енергију у обиму већем од 350 милиона kWh. С друге стране, секретар Минић је изнео да је у току електрификација југословенских железница, те да би било пожељно спровести јединствен систем електрификације између двеју земаља. Југословенска страна поменула је могућност унапређења железничког система у Југославији и Грчкој, путем опреме која се производила у Југославији. На састанку је било речи и о начину плаћања приликом размене. Југословенска страна сматрала је да клириншки систем плаћања, који је постојао у размени Југославије са још свега неколико земаља, укључујући и Грчку, треба заменити конвертибилним системом. Ипак, грчка страна изнела је бојазан да би прелазак на другачији систем плаћања могао довести до смањења грчког извоза у Југославију, као и да би имао утицај на трговинску размену са оним земљама са којима Грчка и даље послује по принципу клиринга. Разговори о економским темама покрили су и сарадњу у области туризма и унапређење туристичког тржишта. Појединачна питања економске сарадње, као и мере које би се на том пољу предузеле, требале су да буду предмет разговора интерминистеријалних комисија, док су извоз железничке опреме и меса у Грчку разматрани између посебних чланова двеју делегација још током посете.⁶⁶

65 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Забелешка о разговору ПП СИБ-а и СС за иностране послове М. Минића са министром за координацију и планирање Грчке, П. Папалигурасом, дана 17. 12. 1974, сигн. 459812/4.

66 Исто.

Југословенска делегација је током боравка у Атини упутила званичан позив премијеру Караманлису и министру Бициосу да посете Југославију, што је са њихове стране било прихваћено. Током посете, две стране су потписале конзуларну конвенцију, као и програм културне и просветне сарадње који би важио током 1975. и 1976. године. Посебну важност у погледу глобалних проблема имао је договор да се уведу консултације између југословенских и грчких дипломата по питањима која би се износила у УН, КЕБС-у и другим међународним организацијама, као и размена информација о глобалним темама која су била важна за Југославију и Грчку. Поред тога, предвиђала се скорија размена ратификационих докумената у вези са уређењем слива Вардара, као и окончање преговора око коришћења солунске луке за потребе југословенске трговинске мреже. Преговори око регулисања транзита југословенске робе преко солунске луке, након што би се спровела ликвидација југословенске слободне зоне, одвијали су се у неколико фаза током 1974. године и тек су касније били окончани.⁶⁷

Одјаци Минићеве посетје Грчкој

Минићева посета је у Београду оцењена успешном и веома корисном, те да су разговори протекли у пријатељској атмосфери. Југословенске власти сматрале су да је третман који је Минић уживао у Атини показатељ промена грчке политике које отварају перспективу за продубљивање сарадње између двеју земаља, као и да је реч о дугорочном усмерењу Атине. Несврстана политика Југославије тумачила се главним разлогом у одлуци Грчке да се отвори према Југославији, као и да је за Атину веома важно да има сигурну границу са Југославијом. Повећање поверења Грчке у Југославију сматрано је директном последицом југословенских акција у оквиру УН и дипломатском мисијом секретара Минића за време Кипарске кризе. Сумирајући разговоре на високом нивоу, југословенска страна је посебан значај придавала покретању питања „о којима две стране немају исте ставове, као и она о којима су до сада имале супротне ставове”. Оцењено је да став који је Грчка на пољу Македонског питања заузела не изазива заштравања, али да не може бити речи ни о приближавању југословенском виђењу поменутог питања.⁶⁸

67 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 11, Посета потпредседника СИБ-а и савезног секретара Грчкој, сигн. 459912; АЈ, фонд (126) Југословенска слободна зона у Солуну, ф. 21, Записник о трећој фази преговора за закључење аранжмана о транзиту југославенских роба преко луке Солун.

68 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 12, Телеграм амбасаде СФРЈ у Атини Савезном секретаријату иностраних послова, 19. 12. 1974, сигн. 460678.

Посета секретара Минића била је позитивно оцењена и са грчке стране. Југословенска амбасада пренела је вест да је грчко Министарство иностраних послова дало велики значај посети и разговорима који су вођени. С друге стране, високи функционери грчког Министарства иностраних послова настојали су да прикрију да је у разговорима било речи о Македонском питању, док су посебан значај придавали балканској сарадњи, али уз искључивање Турске. Новинарски кругови и штампа такође су се веома позитивно изразили о посети, па су се појавила и тумачења појединих новинара да се Грчка у тренутним политичким околностима на некога мора ослонити и да је најприродније да то буде Југославија. Грчки листови углавном су истицали традиционално пријатељство између двеју земаља, затим тврдили да ће посета отворити ново поглавље у билатералним односима, док се посебно наглашавало поклапање југословенских и грчких ставова у билатералним и мултилатералним питањима. Истовремено је наглашаван утицај Југославије на међународном плану. Поред позитивног тона у извештавању, током посете нису забележени текстови у којима су се давале песимистичке предикције о будућности Југославије после Тита. Након посете, стигла је и лична инструкција министра иностраних послова Бициоса грчком представништву у Женеви, да се са југословенском делегацијом при УН успоставе стални контакти и пракса консултовања.⁶⁹

Имајући у виду политичке околности у Грчкој и дешавања у Медитерану, посета секретара Минића наишла је на велики одјек код страних дипломата, који су испољили знатно интересовање за њене резултате. Два дана након Минићевог повратка у Југославију, турски амбасадор у Београду посетио је Савезни секретаријат за иностране послове, како би прикупио информације о разговорима који су се водили у Атини. Иако је дошао на личну иницијативу, још раније је био издат налог да се турски амбасадор посебно позове и информише о посети. Амбасадору је саопштено да је Минићева посета имала радни карактер и да су у дискусији преовладавале теме из билатералних односа, у првом реду Македонско питање. Као циљ посете наведено је оживљавање контаката после пада војног режима. Изнета је оцена да грчка спољна политика делује самосталније и да у њој преовладава реализам. Турски амбасадор се посебно интересовао

69 Строго контролисана грчка штампа је у време војне хунте често критиковала политички и економски систем Југославије, сматрајући да национализам и „економски промашаји Титовог режима” представљају претњу по стабилност земље. Овакво писање је посебно долазило до изражаја за време масовног покрета у Хрватској (МАСПОК). Ристовић, „У сенци војне диктатуре”, 53; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 12, Телеграм сталне мисије СФРЈ у Женеви Савезном секретаријату иностраних послова, 24. 12. 1974. сигн. 461782; ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 41, дос. 4, Преглед солунске штампе, сигн. 462457.

за ставове Атине у вези са Кипром, затим да ли је Југославија упозната са резултатима разговора између Караманлиса, Макариоса и Клиридиса, као и да ли је грчка страна изнела своје виђење будућег државног уређења Кипра. Том приликом, одговорено му је да грчки званичници на ова питања нису изнели одређеније ставове, изузев гледишта да Кипар не сме бити подељен и да се одлуке донете у оквиру УН морају поштовати. Амбасадор је тада изнео да се Турска залаже за независан Кипар, али на федералном принципу.⁷⁰

Истог дана, бугарски амбасадор је такође посетио Савезни секретаријат иностраних послова у циљу прикупљања информација о посети. Југословенска страна изнела је гледиште да је реч о изузетно важном догађају и да ставови које је Грчка изнела током разговора сведоче о интересовању Атине за продубљивање односа са Београдом. И овом приликом је наглашено присуство реализма у новој политици Атине, као и еволуција грчких ставова по важним билатералним питањима, попут македонског. Након констатације југословенске стране да је Грчка „на посебан начин признала македонску нацију и СР Македонију”, бугарски амбасадор је кратко прокоментарисао: „Па, ти су отишли испред нас.” На питање да ли Југославија има националну мањину на простору Грчке, саопштене су му процене да на том простору живи око 160.000 припадника македонске националне мањине. У разговорима са румунским и албанским амбасадорима, изнете су сличне позитивне оцене о новој грчкој влади.⁷¹

Закључак

Посета секретара Минића Грчкој на крају бурне 1974. године представљала је кулминацију више политичких фактора. Крупне промене у политици Атине, дипломатске акције Београда у вези са Кипарском кризом, затим углед који је Југославија уживала на међународном плану и потреба Грчке да обезбеди њену подршку, пресудно су утицали на реализацију посете одмах након избора и формирања Караманлисове владе. Истицање југословенског утицаја у свету и подударности ставова двеју земаља у погледу глобалних питања и Кипра, представљали су тежњу грчке стране да се Југославија прикаже као земља са којом је могуће унапређивати дипломатске односе, што је посебно било важно у тренуцима када је грчка влада трагала за новим правцима спољне политике, незадовољна односима са својим традиционалним, западним савезницима. С друге стране, посета је југословенској страни служила и за „опипавање пулса” у по-

70 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос.12, Забелешка о разговору друга М. Крџића, начелника Прве управе са амбасадором Турске Октај Исценом, сигн. 461089.

71 ДАМСПРС, ПА, 1974, Грчка, ф. 43, дос. 12, Забелешка о разговору М. Крџића, начелника Прве управе са амбасадором НР Бугарске, Степан Петровом сигн. 461082.

гледу осетљивих билатералних питања, будући да се није знало да ли је, и у коликој мери, дошло до промене грчког става по Македонском питању, односу према СР Македонији, нафтоводу Солун–Скопље и Хиландару. Грчка страна, која је акценат стављала на глобалне проблеме, није избегавала разговоре о билатералним темама, али је често покушавала да на њих одговори уопштеним или неодређеним формулацијама. У погледу питања македонске мањине у Грчкој, влада у Атини је у основи задржала став као и раније владе, али је пристајање на културну сарадњу са Југославијом, а самим тим и са СР Македонијом, представљало важну промену у односу на период војног режима. Због тренутка у којем је посета уследила, изазвала је велики одјек у Југославији и Грчкој, као и на међународном плану, али је имала и симболичан значај у виду најаве једног новог периода у односима Београда и Атине.

Резиме

Специфичан географски положај и хладноратовске политичке околности упућивали су средином 1970-их година Југославију и Грчку на међусобну сарадњу. Односи између ових двеју земаља после Другог светског рата нису увек ишли узлазном путањом и самим тим су за обе стране, зависно од ситуације, представљали својеврсни изазов. Од затегнутости и атмосфере непријатељства током грађанског рата у Грчкој, преко савезништва у оквирима одбрамбених аранжмана обе стране са Турском (Балкански пакт) под покровитељством и надзором Запада, отопљавања односа средином 1960-их, па новог захлађења током власти војне хунте у Грчкој (1967–1974), после пада војног режима у Атини поново је дошло до отопљавања односа и жеље за обновом сарадње. У ситуацији хладноратовске затегнутости између блокова, глобалне кризе и појачаног присуства великих сила у водама Медитерана, као и ескалација регионалних криза (Блиски исток и Кипар), са грчке стране покренута је иницијатива за другу посету југословенског савезног секретара за иностране послове Грчкој после пада хунте, што је, након прве посете августа исте године, реализовано од 16. до 18. децембра 1974. Савезни секретар за иностране послове Милош Минић том се приликом састао са грчким премијером Караманлисом, министром иностраних послова Бициосом и другим високим званичницима Грчке, разматрајући низ питања из сфере мултилатерале и билатерале, од идеја, предлога и иницијатива до појединих осетљивих питања. У склопу разговора о мултилатералним питањима централно место заузимало је актуелно кипарско питање, а потом и Блискоисточна криза, као саставни делови кризе у региону. Такође су разговори дотакли и теме попут балканске сарадње, кризе у Турској и за Грчку осетљиво питање њеног положаја у НАТО-у. Од билатералних питања као централно, нај-

осетљивије и можда најактуелније наметало се тзв. Македонско питање, односно проблем третирања и односа Грчке према македонској националној мањини и СР Македонији, па тиме посредно и са Југославијом као државом. Поред тога, покренута су и економска (уређење Вардара, трговина, електрификација, изградња гасовода и нафтовода) и културна питања (Хиландар и др.), као и питања из области одбране (војна и војно-техничка сарадња). Посета Савезног секретара СФРЈ Милоша Минића Грчкој, децембра 1974, имала је веома позитиван одјек у јавности обеју земаља, а такође је произвела и појачано интересовање суседних земаља. Генерално, посета је оцењена као изразито позитивна и обећавајућа у даљој међудржавној сарадњи.

Списак референци – Reference List

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije: Fond 126, Jugoslovenska slobodna zona u Solunu; Fond 837, Kabinet predsednika republike.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije: Politička arhiva

Штампа – Newspapers

- *Borba* – Beograd (1974) (Cyrillic)

Објављени извори – Published Sources

- *Balkanski pakt 1953/1954*. Prir. Milan Terzić, Mihajlo Basara, Nemanja Milošević, Miljan Milkić, DMITAR Tasić i Tatjana Lečić. Beograd: Vojnoistorijski institut, 2005.
- *Makedonsko pitanje u jugoslovensko-grčkim odnosima, poverljivi dokumenti 1949–1967*, prir. Konstantinos Katsanos i Nada Pantelić. Beograd: Arhiv Jugoslavije; Thessaloniki: Društvo za makedonske studije, 2012.
- *Republic of Cyprus, Census of Population and Agriculture 1960*, Vol. 1 (available at: [https://library.cystat.gov.cy/Documents/KeyFigure/POP_CEN_1960-POP\(RELIG_GROUP\)_DIS_MUN_COM-EN-250216.pdf](https://library.cystat.gov.cy/Documents/KeyFigure/POP_CEN_1960-POP(RELIG_GROUP)_DIS_MUN_COM-EN-250216.pdf)).

Литература – Secondary Works

- Radmila Radić, ur. *1968 – četrdeset godina posle, Zbornik radova*, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008. (Cyrillic)
- Bataković, Dušan. „K. Karamanlis and Yugoslavia: Four Visits to Tito’s Yugoslavia”. In: *C. Karamanlis and the Twentieth Century*, vol. 2, eds. C. Svolopoulos, C. E. Botsiou i E. Hatzivassiliou. 447–465. Athens: Idrima C. G. Karamanlis, 2008.

- Balci, Tamer. „The Cyprus Crisis and the Southern Flank of NATO (1960–1975)”. *International Review of Turkish Studies* 2 no. 3 (2012), 30–55.
- Bekić, Darko. *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*. Zagreb: Globus, 1988.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975*. Beograd: Institut za savremenu istoriju; Zavod za udžbenike, 2015.
- Bogetić, Dragan i Aleksandar Životić. *Jugoslavija i Arapsko-izraelski rat 1967*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.
- Bogetić, Dragan. *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2019.
- Bogetić, Dragan. *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956–1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i Zapad 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*. Beograd: Službeni list SRJ, 2000.
- Bogetić, Dragan. *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1990.
- Čavoški, Jovan. *Samiti Pokreta nesvrstanih. Istorija*. Beograd: Clio, 2022.
- Dedijer, Vladimir. *Izgnubljena bitka Josifa Visarionoviča Staljina*. Sarajevo: Svjetlost; Prosvjeta; Oslobođenje, 1969. (Cyrillic)
- Dimić, Ljubodrag. *Između Istoka i Zapada. Jugoslavija, velike sile i pitanje bezbednosti u Evropi (1945–1975)*. Beograd: Filip Višnjić, 2022. (Cyrillic)
- Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat. Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Dimić, Ljubodrag. „Yugoslav Diplomacy and the Greek Coup d’État of 1967”. *Balkanica* 50 (2019). 397–425. DOI: <https://doi.org/10.2298/BALC1950397D>
- Dimitrijević, Bojan. „Jugoslavija i NATO 1951–1958: skica intenzivnih vojnih odnosa”. U: *Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961: zbornik radova*, ur. Slobodan Selinić. 255–274. Beograd: INIS, 2008.
- Gedis, Džon L. *Hladni rat. Mi danas znamo*. Beograd: Clio, 2003. (Cyrillic)
- Gleni, Miša. *Balkan 1804–1999. II deo*. Beograd: Samizdat B92, 2001.
- Gota, Theodora. „Grčka, Turska i Jugoslavija u Balkanskom paktu 1953–1954 – novi pogledi”. *Tokovi istorije* 19, no. 2 (2011), 116–122.
- Graham, Helen and Alejandro Quiroga. „After the Fear was Over? What Came After Dictatorships in Spain, Greece, and Portugal”. In: *The Oxford Handbook of Postwar European History*, ed. Dan Stone. 502–525. Oxford: Oxford University Press, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199560981.013.0025>
- Huntington, Samuel. „Democracy’s Third Wave”. *Journal of Democracy* 2, no. 2 (1991), 12–34.

- Kačavenda, Petar. ur. *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948, Zbornik radova sa naučnog skupa*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1999.
- Ker-Lindsay, James. „Cyprus Problem”. In: „Frozen conflicts” in Europe, ed. Anton Bebler. 19–34. Berlin–Toronto: Barbara Budrich Publishers, 2015.
- Kisindžer, Henri. *Diplomatija*. Beograd: BMG; Plus, 2006.
- Krempton, Ričard. *Balkan posle Drugog svetskog rata*. Beograd: Clio, 2003. (Cyrillic)
- Klog, Ričard. *Istorija Grčke novog doba*. Beograd: Clio, 2000. (Cyrillic)
- Laković, Ivan. *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006.
- Marković, Nikola. „Jugoslavija i Kiparska kriza 1974. godine: od puča grčkih oficira 15. jula do sredine avgusta”. *Istorija 20. veka* 44, no. 1 (2025), 179–196. DOI: 10.29362/ist20veka.2025.1.mar.179-196
- Mazover, Mark. *Mračni kontinent. Evropa u dvadesetom veku*. Beograd: Arhipelag, 2011.
- Mitin, Jelena. „Jugoslovenska kulturna politika prema Grčkoj 1951–1967”. Doktorska disertacija u rukopisu, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2022. (Cyrillic)
- Mitrović, Momčilo. „Izbeglice iz Grčke u Jugoslaviji 1945–1960. god”, *Tokovi istorije* 5, no. 3–4 (1997), 185–199.
- Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija. Studije i dokumenti*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.
- Radić, Radmila. *Hilandar u državnoj politici Kraljevine Srbije i Jugoslavije 1896–1970*. Beograd: Službeni list SRJ, 1998. (Cyrillic)
- Ristović, Milan. *Na pragu Hladnog rata: Jugoslavija i građanski rat u Grčkoj (1945–1949)*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2016. (Cyrillic)
- Ristović, Milan. „U senci vojne diktature: jugoslovensko-grčki odnosi 1967–1974. godine”. *Tokovi istorije* 20, no. 3 (2012), 37–61. (Cyrillic)
- Ristović, Milan. „Između ‘kategoričkog imperativa’ i ‘ravnoteže sila’: grčka kriza u senci odnosa Tito-Staljin”, *Zbornik radova sa Međunarodnog okruglog stola Tito–Staljin*. 61–79. Beograd: Arhiv Srbije i Crne Gore, 2007. (Cyrillic)
- Ristović, Milan. „Jugoslavija, Informbiro i problem dece izbeglica iz Grčke 1948–1956”, U: *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. Zbornik radova*, ur. Petar Kačavenda. 97–109. Beograd: ISI, 1999.
- Ristović, Milan. „Yugoslav-Greek Relations from the End of the Second World War to 1990: Chronology, Phases, Problems and Achievements”. *Balkanica* 51 (2020), 257–282. DOI: <https://doi.org/10.2298/BALC2051257R>
- Simić, Živorad i Aleksandar Janković. *Kipar: istorijat ujedinjenja*. Beograd: Svet knjige: 2015. (Cyrillic)

- Sfetas, Spyridon. „In the Shadow of the Macedonian Issue: International Re-alignments and Balkan Repercussions from the Greek-Yugoslav Agreements of 18 June 1959 to the 1960 Crisis in Relations between Athens and Belgrade”. *Balkanica* 39 (2008), 189–197. DOI: https://doi.org/10.2298/BAL_C0839189S
- Sutu, Žorž-Anri. *Neizvestan savez. Istorija evropske zajednice*. Beograd: Clio, 2001. (Cyrillic)
- Štrbac, Čedomir. *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja. Sukob KPJ i Informbiroa*. Beograd: Prosveta, 1984.
- Štrbac, Čedomir. *Svedočenja o 1948*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1989.
- Vestad, Od Arne. *Globalni hladni rat. Intervencije u Trećem svetu i oblikovanje našeg doba*. Beograd: Arhipelag, 2008.
- Živković, Bogdan. „Mediterranska dimenzija jugoslovensko-italijanskih odnosa. Pitanje Bliskog istoka u poseti Josipa Broza Tita Italiji 1971. Godine”. U: *Novi horizonti spoljne politike Jugoslavije – Balkan, Evropa, svet, Zbornik radova*, ur. Jovan Čavoški i Aleksandar V. Miletić. 257–282. Beograd: INIS, 2023. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/2023.novi.horizonti.ziv.257-282>
- Životić, Aleksandar. *Vašingtonska konferencija 1951*. Beograd: Zavod za udžbenike; Institut za noviju istoriju Srbije, 2015. (Cyrillic)
- Životić, Aleksandar. *Jugoslovensko-sovjetske vojne suprotnosti (1947–1957). Iskušenja savezništva*. Beograd: Arhipelag; Institut za noviju istoriju Srbije, 2015. (Cyrillic)
- Životić, Aleksandar. „Novi pravci spoljne politike Jugoslavije (1971–1980)”. U: *Novi horizonti spoljne politike Jugoslavije – Balkan, Evropa, svet, Zbornik radova*, uredili Jovan Čavoški i Aleksandar V. Miletić. 283–304. Beograd: INIS, 2023. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/2023.novi.horizonti.ziv.283-304>

SUMMARY

Aleksandar V. Miletic
Milan Milenkovic

THE VISIT OF YUGOSLAV FEDERAL SECRETARY FOR FOREIGN AFFAIRS MILOŠ MINIĆ TO GREECE IN DECEMBER 1974

ABSTRACT: This paper analyzes the official visit of the Yugoslav Federal Secretary for Foreign Affairs, Miloš Minić, to Greece in December 1974, the second visit after the fall of the military junta in Athens and the first after the Greek referendum on internal organization. This visit, which has so far been insufficiently treated in historiography, is analyzed in the context of the international and regional politics of the time, as well as in the light of Yugoslav-Greek relations in the decades after World War II. The article also elaborates on all aspects of the visit, from the background to the public reaction. The research was largely based on unpublished sources kept in the Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, the Archives of Yugoslavia, as well as on relevant literature.

KEYWORDS: Yugoslavia, Greece, Miloš Minić, Konstantinos Karamanlis, foreign policy, bilateral relations, multilateral relations.

The specific geographical location and Cold War conditions influenced the cooperation between Yugoslavia and Greece in the mid-1970s. Relations between these two neighbouring countries after World War II was not always heading in an upward direction and therefore, depending on the situation, represented a significant challenge for both sides. From the tensions and climate of hostility during the Greek Civil War, through a period of alliance shaped by both states' arrangements with Turkey within the framework of the Balkan Pact under Western auspices, to the mid-1960s rapprochement, followed by renewed deterioration during the rule of the military junta in Greece (1967–1974), the collapse of the regime in Athens was accompanied by a renewed warming of relations and a mutual willingness to restore bilate-

ral ties. In the context of Cold War tensions between the blocs, the global crisis and the presence of the great powers in the waters of the Mediterranean, as well as the escalation of regional crises (the Middle East and Cyprus), the Greek side initiated a second visit by the Yugoslav Federal Secretary for Foreign Affairs to Greece after the fall of the junta, which, after the first visit in August of the same year, was carried out from 16 to 18 December 1974. During the visit, Federal Secretary for Foreign Affairs Miloš Minić held meetings with Greek Prime Minister Konstantinos Karamanlis, Foreign Minister Dimitrios Bitsios and other high-ranking Greek officials, during which a broad range of multilateral and bilateral issues was discussed, encompassing general ideas, proposals and initiatives, as well as specific sensitive questions. As part of the discussion on multilateral issues, the Cyprus problem and then the Middle East crisis, as integral parts of the crisis in the region, had a central place. The talks also touched on topics such as Balkan cooperation, the crisis in Turkey and, the sensitive issue of Greece's position in NATO. In the sphere of bilateral issues, the so-called Macedonian question emerged as the central, most sensitive and perhaps the most current. It represented a question of Greece's treatment and relations with the Macedonian national minority and the SR Macedonia, and thus indirectly with Yugoslavia as a state. In addition, economic topics (regulation of the Vardar River, trade, electrification, construction of gas and oil pipelines) and cultural issues (Hilandar monastery, etc.) were also raised, as well as issues in the field of defense (military and technical cooperation). The visit of the Federal Secretary of the SFRY, Miloš Minić, to Greece in December 1974 had a very positive impact on the public in both countries, and also generated increased interest from neighboring countries. In general, the visit was seen as very positive and promising for further interstate cooperation.